

Lilian Marijnissen
Sadet Karabulut
Nina de Ridder
Jip van Dort

Februari 2020

RIF EN RECHTVAARDIGHEID

VERSLAG VAN EEN BEZOEK AAN AL HOCEIMA IN MAROKKO

SP.

INHOUD

INLEIDING 4

DE DRUPPEL 6

DE REACTIE 7

DRUK OPVOEREN 8

CONCLUSIES 10

BIJLAGE I 11

BIJLAGE II 12

Foto omslag: de kust van Al Hoceima.

Alle foto's in het reisverslag zijn gemaakt door de vier deelnemers aan de reis.

kaart wikimedia cc

INLEIDING

Van 6 tot en met 8 januari 2020 bezochten wij Al Hoceima, een stad met zo'n honderdduizend inwoners in het Rifgebied in het noorden van Marokko. Daar waren eind 2016 en begin 2017 grote, vreedzame demonstraties – de Hirak-beweging – die hard zijn neergeslagen. We spraken hierover met activisten, advocaten, mensenrechtenorganisaties, politici, vakbondsleiders, een historicus, moeders van politieke gevangenen, ex-politieke gevangenen en allerlei andere mensen.

Op het vliegveld werden we zeer hartelijk ontvangen door een grote delegatie onder leiding van Khachi Zoulikha en Ahmed Zafzafi, de ouders van de tot twintig jaar veroordeelde protestleider Nasser Zafzafi. Aangekomen bij het ouderlijk huis van Nasser, een eenvoudig huis waar hij nog woonde toen hij de eisen van de Hirak-beweging via social media de wereld in stuurde, las vader Ahmed ons een korte, mondeling aan hem overgedragen brief van zijn zoon voor.

Nasser bedankte ons daarin hartelijk voor onze komst en benadrukte dat het belangrijk is de strijd voor rechtvaardigheid voort te zetten. Ons werd gevraagd die strijd ook vanuit Nederland voort te zetten. Na het voordragen van de brief van zijn zoon wees Ahmed Zafzafi erop dat de strijd voor vrijlating van de zonen van de Rif – naast Zafzafi zitten er nog tientallen anderen vast – doorgaat en dat hij hoopt dat wij deze strijd met hem willen blijven voeren.

Hierop volgde uiteraard van onze kant instemmend geknik. Want ons korte bezoek aan de Rif heeft ons andermaal, net als een [eerder bezoek in 2017](#), ervan overtuigd dat internationale solidariteit broodnodig is. Wij zullen dan ook vanuit Nederland, in het parlement en daarbuiten, doorgaan en niet rusten tot alle politieke gevangenen zijn vrijgelaten en er rechtvaardigheid is in de Rif.

In dit document doen wij verslag van onze indrukken en conclusies na een kort maar intensief bezoek aan het prachtige Al Hoceima.

Lilian Marijnissen, Tweede Kamerlid en fractieleider van de SP
Sadet Karabulut, Tweede Kamerlid en woordvoerder Buitenlandse Zaken en Defensie
Nina de Ridder, fractiemedewerker van Lilian Marijnissen
Jip van Dort, fractiemedewerker Buitenlandse Zaken

Met speciale dank aan Mohammed Skefati, zonder wie onze reis niet mogelijk was geweest.

Khachi Zoulikha, de moeder van Nasser Zafafi, in de kamer van haar zoon

DE DRUPPEL

Fikri, een Riffijnse visser, accepteerde het niet dat zijn vangst door de politie werd afgepakt en vernietigd in een vuilniswagen. Hij klom in de wagen om dat te voorkomen. Daarin werd hij geplet, nadat de politie bevel had gegeven om de vuilnispers aan te zetten. Dat was de tragische dood van Mohsin Fikri, eind oktober 2016 in Al Hoceima. Het was de druppel die de emmer deed overlopen.

De dood van Fikri was de directe aanleiding voor maandenlange demonstraties in Al Hoceima en allerlei andere steden in het Rifgebied. Tienduizenden, vooral jongeren, trokken naar pleinen om hun verontwaardiging te uiten. De autoriteiten moesten verantwoording afleggen voor zijn dood en de schuldigen berecht, zo was aanvankelijk de eis. Maar al snel breidde dit zich uit tot een heel scala aan vooral sociaaleconomische eisen.

Het opheffen van het decreet dat de Rif tot militair gebied verklaarde, bestrijding van corruptie, stoppen met landonteigeningen ten bate van commerciële bedrijven, het aanstellen van competente bestuurders, het creëren van werkgelegenheid, goede zorg inclusief ziekenhuizen ter behandeling van veelvoorkomende kanker in de regio, tegengaan van hoge prijzen voor levensmiddelen, investeringen in de visserij, een universiteit, investeringen in landbouw en industrie. Dat zijn een aantal van de eisen van de Hirak-beweging – eisen waaraan door de autoriteiten nauwelijks tegemoet is gekomen sinds ze zijn geformuleerd, zoals vrijwel elke gesprekspartner tijdens ons bezoek beaamde.

Neem de visserij, een belangrijke inkomstenbron voor de regio. Deze loopt in de regio al jaren terug. Door allerlei deals die Marokko sluit met de EU profiteren bovendien vooral Europese landen van Marokkaanse vis, vaak tegen een lage vergoeding. Omdat niet tegemoetgekomen is aan de eisen, is er veel onvrede en kan een nieuwe protestgolf zomaar opnieuw uitbreken, zo merkten meerdere gesprekspartners op. Een ‘tikkende tijdbom’ noemde iemand de huidige situatie in de Rif.

Anderen wezen er daarnaast nog op dat de autoriteiten, in plaats van te investeren in de regio om de enorme werkloosheid tegen te gaan, wel werk maakten van het vernielen (en vervolgens weer opbouwen) van allerlei plaatsen die symbolisch zijn voor de Hirak-beweging. Een illustratie hiervan is de moskee naast het huis van de familie Zafzafi, waar Nasser woedend zou hebben gereageerd op de imam die kritiek uitte op de demonstranten. De vernieling van de moskee is waarschijnlijk gedaan uit angst dat deze een bedevaartsoord zou worden, herinnerend aan de strijd die is geleverd in de Rif en nog steeds wordt geleverd.

De door Hirak geformuleerde eisen zijn min of meer een constante in het verleden van de Rif, waar vaker omvangrijke uitingen van onvrede zijn geweest richting de centrale autoriteiten in Rabat. Dat bleek tijdens ons gesprek met historicus Omar Lemallam, die in de geschiedenis van de Rif een ontwikkeling van tragedie naar tragedie herkent. De onvrede in de Rif heeft alles te maken met achterstelling en onderontwikkeling. Het is veelzeggend dat, zo bleek tijdens onze reis, het in Marokko gangbaar taalgebruik is om te spreken over het ‘nuttige’ Marokko, waarmee nadrukkelijk niet het noordelijk gelegen Rifgebied wordt bedoeld. Het is een uitdrukking van de diepgewortelde ongelijkheid in het land.

Dat kanker veel voorkomt in de regio is volgens Lemallam een gevolg van een wel bijzonder tragische episode uit de geschiedenis van de Rif. In de jaren '20 van de vorige eeuw werd onder leiding van Mohammed Abdelkrim El Khattabi een antikoloniale strijd gevoerd tegen de Spaanse

bezetter. Kortstondig lukte het toen, na een bloedige oorlog, om een onafhankelijke republiek uit te roepen in de Rif. Maar de Spaanse kolonisator zinde op wraak. Met gifgas werd die uitgevoerd. Chemische aanvallen, bewust ook op allerlei civiele doelen, waren het resultaat. De gevolgen hiervan zijn nog steeds voelbaar en leiden direct tot de eis voor een goed ziekenhuis. Tijdens ons bezoek aan de Rif zagen we dat er weliswaar gebouwd wordt aan een nieuw ziekenhuis, maar onduidelijk is wanneer het af zal zijn. Uit onze gesprekken bleek ook dat niemand weet of dit aan de specifieke eisen tegemoet zal komen.

DE REACTIE

De reactie van de Marokkaanse staat – met de koning als verreweg de machtigste figuur (en de Makzhen, de corrupte hofhouding eromheen) – op de vreedzame protesten en de legitieme eisen van de demonstraties, liet maanden op zich wachten. Toen die eenmaal kwam, in juni 2017, was die hard, keihard. Disproportioneel geweld werd niet geschuwd. Massaal werden politie en leger gemobiliseerd om het volksprotest neer te slaan. Meer dan duizend demonstranten werden opgepakt. Er vielen ook enkele doden.

Deze repressie is sindsdien weliswaar minder omvangrijk, maar gaat gewoon door. Zelfs een like bij een ‘verkeerd’ Facebook-bericht of een kritische tekst in een rap-liedje, die in een rechtsstaat als onderdeel van de vrijheid van meningsuiting beschouwd zouden moeten worden, kunnen in Marokko al leiden tot de gevangenis.

Het is deze onderdrukking van vreedzaam protest in de Rif die, samen met de onderontwikkeling van het gebied, veel jongeren doet besluiten het geluk elders te zoeken. Dat kan zuidelijker in Marokko zijn, maar niet zelden gebeurt dat door de gevaarlijke oversteek te wagen naar Europa, waar vaak lange, onzekere asielprocedures volgen. Veel Rifijnen wijzen erop dat de autoriteiten het soms ook aanmoedigen om de Rif te verlaten, dat er een demografische politiek wordt gevoerd. Het is wat ook gebeurde in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw toen veel migranten, gastarbeiders, naar Nederland kwamen en elders in Europa, veelal uit het noorden van Marokko.

De afgelopen jaren, na het neerslaan van de protesten, is een toename van migratie naar Europa vanuit Marokko geconstateerd, oplopend tot vele duizenden, veelal vanuit de Rif. Een van de bekendste voorbeelden hiervan is protestleider Nawal Benaissa, die onlangs in Nederland asiel heeft gekregen. Historicus Lemallam meent dat in elke familie in Al Hoceima ten minste wel één iemand een poging waagt om in Europa te geraken.

Vele honderden Hirak-activisten werden veroordeeld kort na het gewelddadig neerslaan van de demonstraties vanaf midden 2017. Dat gebeurde veelal na oneerlijke processen. Dat stellen mensenrechtenorganisaties als Amnesty International en advocaten van de demonstranten. Bijvoorbeeld advocate Souad Brahma, die verbonden is aan allerlei zaken van Hirak-activisten, ook die van Nasser Zafzafi. In een gesprek meldde zij ons dat het allemaal politieke processen zijn, waarbij de Marokkaanse rechter er zelfs in zou slagen om bewijsmateriaal, dat iemand vrij zou moeten pleiten, te gebruiken om iemand op te sluiten. Het oordeel van de rechter stond bij voorbaat vast. Die was van hoger hand opgedragen. Dat is de stellige overtuiging van deze advocate, maar ook van andere advocaten en mensenrechtenverdedigers die wij spraken.

Erger nog, zo vulde voorzitter Aziz Ghali van mensenrechtenorganisatie Association Marocaine des Droits Humains (AMDH) aan, veel demonstranten zijn ook gemarteld tijdens de arrestatie en in de gevangenis – een van de vele illustraties, aldus de voorzitter, van afnemend respect voor mensenrechten in Marokko de laatste jaren. Talloze getuigenissen wijzen op marteling. In Marokko doet AMDH allerlei pogingen, ook juridische, om de staat hiervoor verantwoording af te laten leggen, tot zover zonder succes.

Dat de inzet van marteling wijdverbreid was tijdens het neerslaan van de Hirak-beweging in 2017 blijkt ook uit ons gesprek met tien voormalige politieke gevangenen; allemaal jongens die in die periode zijn opgepakt (zelf spreken ze vooral over ontvoering, veelal door veiligheidspersoneel in burger) en een paar maanden tot een paar jaar hebben gezeten. Geweld, bedreigingen, scheldpartijen, slechte zorg, slaaponthouding en erger. Het werd ons allemaal verteld in een emotionele ontmoeting met deze jongeren, die zichtbaar trauma's hebben overgehouden aan deze heftige ervaring.

Veel politieke gevangenen zijn inmiddels vrijgelaten, maar tientallen – waaronder vooraanstaande leiders – blijven voorlopig vastzitten. Wij spraken daarover met acht moeders en een zus van een aantal van deze gevangenen. Ook dit was een erg indrukwekkende ontmoeting, met veel verdriet, maar hier en daar toch ook de hoop op verandering in de toekomst, hoop op vrijlating van hun zonen en broer. In het bijzonder werd in dit gesprek frustratie uitgesproken over het feit dat demonstranten vaak ver weg, in steden honderden kilometers verderop, zijn opgesloten en alleen tegen hoge kosten en na lang reizen bezocht kunnen worden, vaak ook maar voor korte duur. In een regio met grote werkloosheid en armoede, in beide gevallen oplopend tot vele tientallen procenten, is dit een extra groot probleem.

DRUK OPVOEREN

De vele tientallen mensen die wij spraken legden we dezelfde vraag voor: hoe kunnen wij, vanuit Nederland, bijdragen aan vrijlating van de politieke gevangenen en aan inwilliging van de legitieme eisen van de Hirak-beweging? Het antwoord was steeds hetzelfde, ook van politici als Mustafa Brahma (van de Parti Annahj Addimocrati) en Nabila Mounib (van de Parti Socialiste Unifié) die beiden nauw betrokken zijn bij de Hirak-beweging: druk, druk en nog meer druk.

Als vanuit het buitenland de druk op de Marokkaanse regering wordt opgevoerd, zo gaat de redenering en zo wordt gehoopt, zal het respect voor de mensenrechten toenemen en zullen onze eisen beter gehoord worden en onze zonen eerder vrijgelaten worden. Het draagt ook bij aan zichtbaarheid van de Hirak-beweging en geeft de moed om ook in soms donkere tijden de strijd voor rechtvaardigheid voort te zetten.

Op de dag van vertrek brachten we nogmaals een bezoek aan de ouders van Nasser Zafzafi, om afscheid te nemen en om de brief van Nasser die wij bij aankomst kregen te beantwoorden met een eigen brief (Bijlage I). Ook namen we in de kamer van Nasser een [Facebook Live-uitzending](#) op over de ervaringen van onze reis, waarin we onze blijvende steun voor vrijlating van alle politieke gevangenen toezegden. De strijd voor rechtvaardigheid in de Rif is nog niet gestreden en zolang deze strijd voort moet duren kan hij rekenen op internationale solidariteit, zo sloten wij af.

De reisdelegatie

CONCLUSIES

Na een hoopvolle start eind 2016 en begin 2017 is de Hirak-beweging in Marokko met harde hand neergeslagen, met disproportioneel geweld. De leiders zijn opgepakt en na oneerlijke processen veroordeeld. Marteling is aan de orde van de dag. Wij zullen in de Tweede Kamer hier aandacht voor blijven vragen. Alle politieke gevangenen moeten vrij en de verantwoordelijken voor de martelingen moeten worden aangepakt. Direct bij terugkeer in Nederland hebben wij daarom schriftelijke vragen opgesteld aan minister Blok van Buitenlandse Zaken (Bijlage II).

Hoe meer mensen hun stem verheffen, hoe krachtiger het protest klinkt. Daarom zullen wij collega-parlementariërs in gelijkgezinde partijen in ons omringende landen oproepen zich ook hard te maken voor rechtvaardigheid in de Rif en vrijlating van de politieke gevangenen.

Aan de legitieme sociaaleconomische eisen die zijn opgesteld, wordt door de Marokkaanse autoriteiten nauwelijks tegemoetgekomen. Dat draagt bij aan een gebrek aan perspectief, wat velen in de Rif ervaren, en aan migratie. Het is belangrijk dat vanuit de EU de noodzaak van ontwikkeling van het Rifgebied benadrukt wordt. Europees ontwikkelingsgeld dat naar Marokko gaat, moet eerst en vooral naar de bevolking van dat land gaan en niet belanden in de zakken van corrupte machthebbers. Ook hier zullen wij op blijven aandringen.

BIJLAGE I – BRIEF AAN NASSER ZAFZAFI

Beste Nasser,

Vanuit het beeldschone Al Hoceima, jouw geboortegrond, willen we jou en alle andere Hirak-activisten onze solidariteit en verbondenheid overbrengen.

Jullie strijd voor sociale rechtvaardigheid, tegen corruptie, voor werk, een universiteit en zorg voor de vele kankerpatiënten in de regio, verdient alle steun.

Je staat beslist niet alleen en inspireert velen die strijden voor een betere wereld. Ieder mens heeft recht op een waardig bestaan, zo is ook onze overtuiging.

Daar past geen twintig jaar celstraf bij maar steun! Zij die dit opleggen tonen zwakte, geen leiderschap.

Wij danken je voor je bericht aan ons, onze strijd gaat door.

Lilian Marijnissen
Sadet Karabulut

BIJLAGE II – VRAGEN AAN DE MINISTER

Vragen van de leden Marijnissen en Karabulut (beiden SP) aan de minister van Buitenlandse Zaken naar aanleiding van een bezoek aan het noorden van Marokko, 10 januari 2020.

- 1** Hoeveel politieke gevangenen van de Hirak-beweging in de Rif, die vanaf oktober 2016, na de dood van visverkoper Mohsin Fikri, verantwoordelijk was voor grote vreedzame demonstraties in het noorden van Marokko, zitten nog altijd vast?
- 2** Welk oordeel heeft u over de processen tegen deze politieke gevangenen, waaronder protestleider Nasser Zafzafi? Bent u het eens met mensenrechtenorganisaties dat die niet eerlijk zijn verlopen en de gevangenen vrijgelaten moeten worden?
- 3** Bent u zich ervan bewust dat het nog vele jaren kan duren voordat processen tegen Hirak-activisten volledig zijn afgerond, dat deze bewust getraineed kunnen worden en dat dit kan betekenen dat gevangenen nog vele jaren onterecht vastzitten? Wat doet u met dit gegeven?
- 4** Bent u bereid zich alsnog uit te spreken over de oneerlijke processen in Marokko, deze af te keuren, en op te roepen tot directe vrijlating van alle politieke gevangenen? Zo nee, waarom niet en wanneer, onder welke omstandigheden dan wel?
- 5** Kunt u aangeven hoeveel en welke processen door Nederland zijn gemonitord en wat, en hoe frequent, hierover is gecommuniceerd met advocaten van Hirak-activisten? Met hoeveel advocaten is gesproken?
- 6** Wat zijn de bevindingen naar aanleiding van deze monitoring? Wat is er gedaan met deze bevindingen? Is hierover contact geweest met de Marokkaanse autoriteiten?
- 7** Welk beeld heeft u van marteling door de Marokkaanse autoriteiten van Hirak-activisten? Kunt u het beeld bevestigen dat wij tijdens ons bezoek eerder deze maand aan het noorden van Marokko kregen, namelijk dat marteling en andere mishandeling op grote schaal is toegepast? Zo nee, waarom niet?
- 8** Welke mogelijkheden ziet u om de Marokkaanse autoriteiten te dwingen zich te verantwoorden voor het inzetten van marteling? Ziet u hiertoe bijvoorbeeld mogelijkheden via de European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)? Wat bepleit u in Europees verband om marteling in Marokko tegen te gaan, om het land te dwingen zich te houden aan internationaalrechtelijke standaarden waar het zichzelf aan verbonden heeft?
- 9** Welk beeld heeft u van de behandeling van de politieke gevangenen? Krijgen zij goede zorg? Deelt u de zorgen van onze gesprekspartners dat er lang niet altijd goede zorg is? Vraagt u hier aandacht voor bij de Marokkaanse autoriteiten?

- 11** Bent u bereid er bij de Marokkaanse autoriteiten op aan te dringen dat gevangenen in de buurt van hun familie worden geplaatst zodat er geen lange reizen gemaakt hoeven te worden tegen hoge kosten voor bezoek?
- 12** In welke mate is sinds 2016 door de Marokkaanse autoriteiten tegemoetgekomen aan de legitieme eisen van de Hirak-demonstranten op het gebied van sociaaleconomische ontwikkeling, werkgelegenheid en goede zorg in de regio, waaronder een ziekenhuis ter bestrijding van kanker?
- 13** Deelt u onze opvatting dat dit tot op heden volstrekt onvoldoende gebeurt? Bent u bereid er bij de Marokkaanse autoriteiten op aan te dringen dat meer gedaan wordt ter ontwikkeling van het achtergestelde noorden van Marokko?
- 14** Ziet u mogelijkheden dat hulp en / of investeringen vanuit de EU meer ten goede komen aan de bevolking van Marokko, ook in het noorden van het land, en niet vooral belandt in de zakken van corrupte, zichzelf verrijkende leiders?
- 15** Kunt u het beeld bevestigen dat migratie vanuit het noorden van Marokko richting Europa is toegenomen sinds het gewelddadig neerslaan van de demonstraties? Welke cijfers zijn u hierover bekend?
- 16** Ziet u een relatie tussen enerzijds de toegenomen migratie en anderzijds het gewelddadig neerslaan van de demonstraties en het onvoldoende tegemoetkomen aan de legitieme eisen van de bevolking in het gebied?
- 17** Deelt u onze opvatting dat het harde neerslaan van de Hirak-demonstraties en de marteling die erop volgde ertoe moet leiden dat activisten die asiel aanvragen in Europa niet teruggestuurd kunnen worden omdat er geen enkele garantie is op een eerlijk proces? Zo nee, waarom niet?
- 18** Klopt het dat mensenrechtenorganisaties in Marokko, om in aanmerking te komen voor buitenlandse financiering, zich moeten aansluiten bij mensenrechtenorganisaties die onder leiding staan van de centrale autoriteiten? Wat is u hierover bekend?
- 19** Probeert Nederland om onafhankelijke mensenrechtenorganisaties in Marokko te financieren uit het Mensenrechtenfonds? Zo nee, waarom niet? Zo ja, lukt dat?
- 20** Kunt u aangeven waarom uw ministerie geen poging heeft ondernomen om een gesprek van onze delegatie met de burgemeester van Al Hoceima mogelijk te maken?

WWW.SP.NL